
**TK Gyerekesély Műhelytanulmányok
2023/4**

**A munkaerő-piaci részvételre,
foglalkoztatási, gazdálkodási ismeretek
megszerzésére irányuló programelemek
megvalósulásának záró szakmai értékelése**

Integrált térségi gyermekprogramok

EFOP-1.4.2-16

Kiss Márta

**TK
Budapest
2023**

Készült a Társadalomtudományi Kutatóközpont megbízásból,
az EFOP-1.4.1-15 program keretében

Írta: Kiss Márta

Lektorálta: Husz Ildikó

TK Gyerekesély-kutató Csoport

Kiadja a Társadalomtudományi Kutatóközpont

1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

<http://gyerekesely.tk.mta.hu/>

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	4
2. Foglalkoztatási helyzetkép az LHH járásokban	4
3. A program megvalósításának általános jellemzői	9
4. A gazdasági programelemek típusai és jellemzői.....	11
4.1. Programelem-típusok, a besorolás módszertana	11
4.2. A gazdasági programelemek megítélése a szakmai vezetők által.....	13
5. A gazdasági-foglalkoztatási célú programelemek részletes bemutatása	16
5.1. Foglalkoztatási célú, jövedelemszerzésre irányuló termelőtevékenységek.....	16
5.2. Oktatási, közösségi célú, kisléptékű termelőtevékenység folytatása	18
5.3. Gyerekek számára szervezett pályaorientációs, pénzkezelési/ gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenységek	23
5.4. Felnőttek számára szervezett foglalkoztatási, pénzkezelési/ gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenység.....	26
Összefoglalás	29
Függelék	34
Felhasznált irodalom	36

1. Bevezetés

Az értékelő tanulmány célja annak bemutatása, hogy a járási gyerekesély programokban milyen módon, tevékenységformákban jelennek meg a helyi gazdaság fejlesztését, a célcsoport munkaerő-piaci helyzetének javítását, és munkaerő-piaci részvételre, foglalkoztatási, gazdálkodási ismeretek megszerzésére irányuló (röviden „gazdasági-foglalkoztatási”) programelemek. Amellett, hogy a megvalósulási formákat bemutatjuk, a tevékenységeket és szolgáltatásokat folyamatában szemléltetjük, értékeljük. Célunk annak megítélése, hogy a pályázati célkitűzések összhangban vannak-e a megvalósulással, illetve, hogy az adott programelemek mennyire sikeresen és hatékonyan érték el a célcsoportot. A tanulmány során a rendelkezésre álló eszközeinkkel igyekszünk rávilágítani a megvalósítás során felmerült problémákra és azok lehetséges okaira, levontuk az általánosítható tapasztalatokat, valamint azokat a kulcstényezőket, melyek a sikerekhez hozzájárultak.

A tanulmány elkészítéséhez rendelkezésünkre álló adatok legfőbb forrása a félidős (2019 vége) és záró (2021/22 forduló) kérdőív, melynek részeként egy kérdésblokk a munkaerő-piaci, foglalkoztatási programelemek megvalósulásáról szólt, és amelyet mindkét alkalommal teljeskörűen sikerült lekérdezni a járási projektek szakmai vezetőitől. A következő legfontosabb forrásunk a helyszíni látogatások, szakmai vezetőkkel, programelem vezetőkkel, célcsoporttal készült interjúk voltak néhány kiválasztott programelem esetében. Továbbá hat helyen egy fenntarthatósági vizsgálat keretében mélyfúrásokat végeztünk, melynek során a gazdasági-foglalkoztatási programelemekről is részletes képet alkothattunk. A kiemelt program által működtetett online monitoring adatbázisból kinyerhető részvételi adatokból is igyekeztünk következtetéseket levonni a bevonás sikerességéről. Ez az adatforrás azonban korlátozottan volt használható, mivel a programelemek nehezen beazonosíthatók, és nem rendelkezünk mindegyikről információval.

2. Foglalkoztatási helyzetkép az LHH járásokban

A járási programok megtervezése az elődprojekt után, 2015 és 2017 között zajlott, ennek megfelelően a tervezés az akkori helyzetre, kihívásokra válaszolt. Ezek közül pedig az egyik legalapvetőbb problémának az alacsony foglalkoztatottság bizonyult. Az MTA Gyerekesélykutató Csoport 2013-2014. évi adatfelvétele alapján az elődprojekt célterületén, a gyermekes családok felnőtt tagjai körében a foglalkoztatottak aránya 44% volt, közfoglalkoztatottak nélkül pedig csupán 35% volt, míg a háztartások több mint egynegyedében (28%) egyáltalán nem

lehetett találni foglalkoztatottat. Összességében a gyerekek közel egyharmada élt alacsony munkaintenzitású¹ háztartásban. A nyilvántartott álláskeresők aránya² a vizsgált térségekben 2013-ban közel kétszerese (12,4%) volt az országos átlagnak (6,4%). A munkanélküliség pedig nem csak magasabb volt az országos átlagnál, de struktúrája is kedvezőtlenebb volt. Az álláskeresőkön belül az országosnál magasabb volt az alacsony iskolázottságúak, valamint az egy éven túli álláskeresők aránya is.³

Foglalkoztatottság tekintetében 2016 – 2022 között, a Gyerekesély Program jelenlegi időszakában javuló tendencia jellemezte Magyarországot. Mind az aktivitási, mind a foglalkoztatottsági arány folyamatosan növekedett, míg a munkanélküliség alakulása csökkenő tendenciát mutatott. Az adatokat megvizsgálva ugyanakkor az is látszik, hogy e trendben 2020-ban törés keletkezett, és az enyhe javulás ellenére, a munkanélküliségi ráta 2022-re még nem állt vissza a COVID járvány előtti időszak szintjére. (STADAT 2023)

A leghátrányosabb helyzetű járásokban a foglalkoztatottsági helyzetkép jóval kedvezőtlenebb az országos átlagnál. Míg 2016-ban a foglalkoztatottak aránya az állandó népességhez viszonyítva Magyarországon 45%, addig a 31 LHH járásban 39% volt; a munkanélküliek aránya 3,1% szemben az országos 2,5 százalékkal (KSH Mikrocenzus, 2016). A nyilvántartott álláskeresők relatív mutatója⁴ pedig az LHH járások tekintetében átlagosan 5,5-6,5%-kal haladta meg az országos átlagot 2016 és 2022 között (lásd 1. sz. ábra).

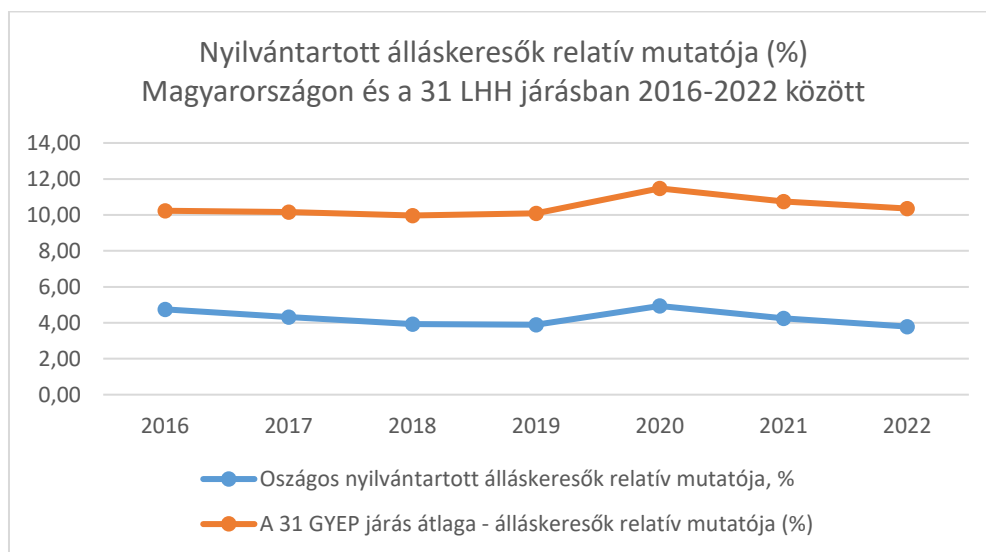
¹ Alacsony munkaintenzitásúnak vagy munkaszegénynek nevezzük azokat a háztartásokat, ahol a felnőtt családtagok az éves lehetséges munkaidőnek csak legfeljebb ötödében dolgoznak.

² Nyilvántartott álláskeresők aránya a 15-61 éves korú népességen belül, forrás: TeIR

³ Lásd részletesebben az elődprojekt értékelő tanulmányában (Husz et al. 2016).

⁴ Ez a mutató megadja a nyilvántartott álláskeresők arányát a munkavállaló korú népességszámhoz viszonyítva az adott területi egységre vetítve.

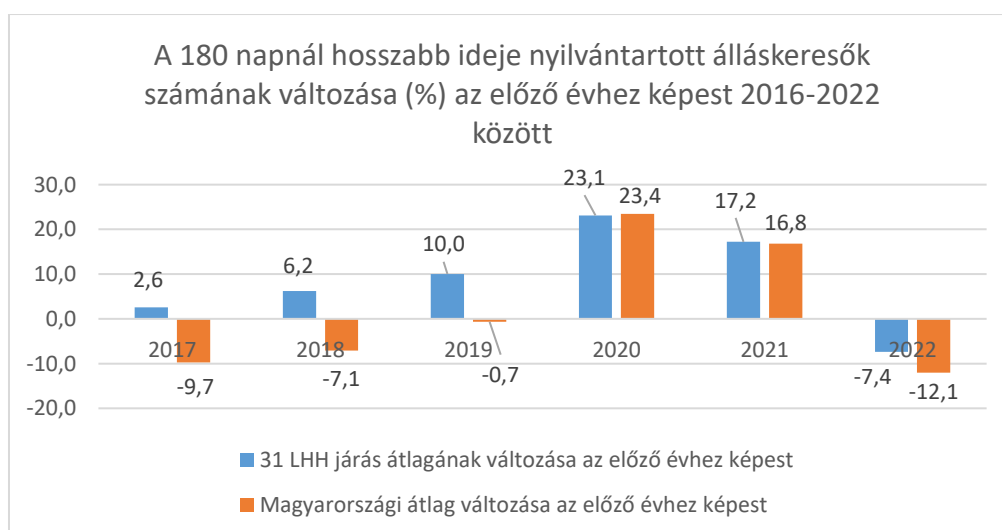
1. sz. ábra

Forrás: TEIR adatbázis, 2023

A tartósan, azaz (180 napnál hosszabb ideje nyilvántartott) álláskeresők száma és annak változása még nagyobb mértékben eltér az országos átlagtól. Míg 2016-2017 között Magyarországon átlagosan csaknem tíz százalékkal csökkent a 180 napnál hosszabb ideje állást keresők száma, addig az általunk vizsgált leghátrányosabb helyzetű eljárásokban két és fél százalékkal nőtt, és ez a nagymértékű különbség egészen 2020-ig jellemző volt. 2021-2022 között pedig az látható, hogy a COVID-járvány utáni visszarendeződés az általunk vizsgált térségekben jóval lassabb ütemű, mint országos szinten. (2. ábra)

2.sz. ábra

Forrás: TEIR adatbázis, 2023 alapján saját számítás és szerkesztés

Az álláskeresők nemcsak többen vannak az LHH járásokban, de végzettségük is alacsonyabb, ami megnehezíti az elhelyezkedésüket. Míg a legfeljebb nyolc általános iskolai osztályt végezettek 2016-ban országos szinten az álláskeresők 42,5 százalékát tették ki, addig az általunk vizsgált 31 járásban ez az arány 55% volt (ami 2022-re 56% lett). (TEIR 2023 adatai alapján)

A legalacsonyabb foglalkoztatási ráta az alacsonyan iskolázottak mellett a romák körét jellemzi Magyarországon. (Bernát-Gábor 2018) Részvételük a munkaerőpiacon 2017-ben nem haladta meg a 45 százalékot annak ellenére, hogy az utóbbi tíz év során ez az arány folyamatosan nőtt. E növekedésben a közfoglalkoztatásnak jelentős szerepe volt: a romák foglalkoztatottsági aránya 2013 és 2017 között 26 százalékról 45 százalékra nőtt, amiből a közmunkában foglalkoztatottak aránya 16%-ot tett ki. (Lásd Bernát-Gábor 2018:30-31)

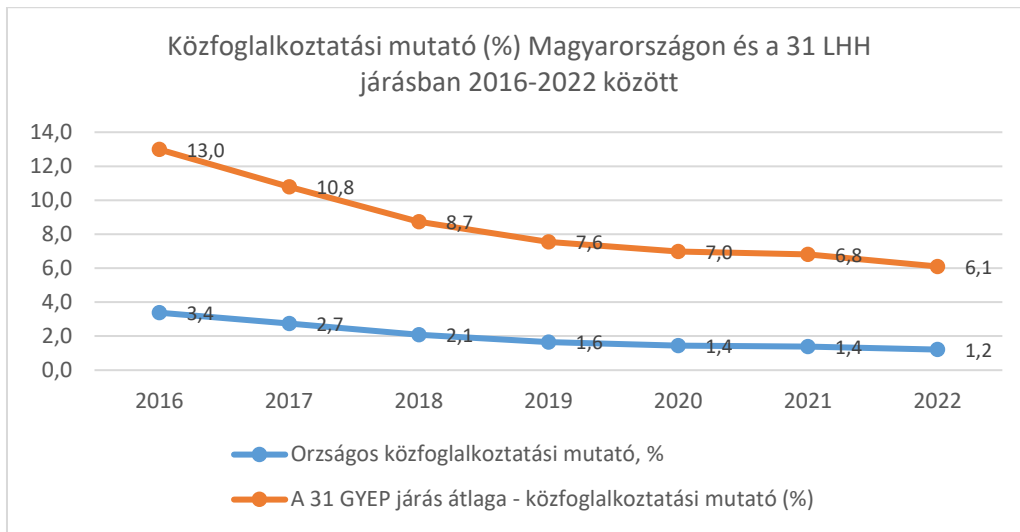
A közfoglalkoztatottak számának ilyen mértékű felfutása a 2010 és 2014 közötti felzárkóztatáspolitikát jellemző, közfoglalkoztatáson alapuló integrációs modellnek köszönhető. Ezt követően a kormányzati direktívákkal összhangban elkezdődött a foglalkoztatottak „kivezetése” a közmunkaprogramokból, melynek célja, hogy minél több munkavállalót átirányítsanak az elsődleges munkaerőpiacra. (Csoba–Sipos 2020, 2021, Hamza et al. 2018, Kiss-Rác 2022, Koltai–Rác 2019, Molnár et al. 2018, Váradi 2016).

Míg tehát 2016-ban a közfoglalkoztatási mutató (lásd 3. ábra) az általunk vizsgált járásokban még 13% volt⁵ (10 százalékkal meghaladva az országos átlagot), a fentiekben leírt folyamatok következtében a ráta a következő öt év alatt felére csökkent. 2022-re a közfoglalkoztatottak aránya a munkaképes korú lakosságnak az LHH járásokban 6%-át, míg országos szinten már csak 1,2 százalékát tette ki. A közmunkaprogramok utóbbi években zajló fokozatos leépítése, a szociális gazdaság támogatási konstrukcióinak átalakítása hozzájárult ugyan a jobb minőségű munkavállalók egy részének elsődleges munkaerőpiacon való elhelyezkedéséhez, de kutatások bizonyítják, hogy az alacsonyan képzett, nehezen foglalkoztatható csoportok nagy része nem tudott kitörni, ők továbbra is maradtak, vagy rövidebb-hosszabb idő után visszatértek a támogatott foglalkoztatás védőhálójába. (Koós 2021, Kiss-Rác 2022)

---

⁵ Molnár et al. (2017) kutatási alapján elmondható, hogy a közfoglalkoztatás szerepe azért értékelődött fel annyira ezekben a térségekben, mert a párhuzamosan zajló önkormányzati rendszer átalakítással, valamint az önkormányzati források beszűkülésével egyre nagyobb lett az igény különböző önkormányzati feladatok közfoglalkoztatás keretében történő ellátására. Kimutatták továbbá, hogy a hátrányos helyzetű járásokban nem egyenletes a közfoglalkoztatottak eloszlása: a hátrányosabb helyzetű települések vezetői kevésbé tudják/akarják igénybe venni a közfoglalkoztatási támogatásokat, mint a kevésbé rászoruló településeké.

3.sz. ábra

Forrás: BM KVHÁT 2023, saját szerkesztés

Összességében tehát elmondható, hogy az országos foglalkoztatottsági helyzet javuló tendenciái az LHH járásokban jóval kevésbé, bizonyos csoportok számára egyáltalán nem érzékelhetők. A munkanélküliség ezekben a térségekben jelentősen nagyobb az országos átlagnál, és struktúrája is kedvezőtlenebb, hiszen az álláskeresők között továbbra is jóval magasabb az alacsonyan képzettek és tartós munkanélüliek aránya, valamint több ember dolgozik a támogatott foglalkoztatás keretei között, mint országos szinten. Annak ellenére, hogy a Gyerekesély program célja alapvetően nem a gazdasági, foglalkoztatási helyzet megváltoztatása, kénytelen volt erre a problémára is reagálni a saját eszközeivel. A pályázati felhívásban nemcsak általános célként szerepelt „a szegénység csökkentése érdekében családi gazdálkodási stratégiák átalakítása, jövőkép kialakítása, a szegény családokban élő gyerekek fokozott támogatása, szocializációjuk segítése” hanem kötelező is volt valamilyen munkaerőpiaci és közösségi részvételre felkészítő tevékenység megvalósítása a gyermek és ifjúsági korosztály számára. A következőkben néhány általános információ után bemutatjuk, hogy milyen formában valósították meg a járások a gazdasági célú programelemeket, hogyan értékelték azokat, továbbá, hogy milyen problémák merültek fel a megvalósítás során.

3. A program megvalósításának általános jellemzői

A Gyerekesély járási programok megvalósítása 2017 ősztől – 2018 tavasz között kezdődött, és 2022 ősztől – 2023 nyári időszakában zárult. A program félidejében a programok jelentős részében nagy csúszások voltak mind a programelemek beindulását, mind a beruházásokat, beszerzéseket illetően. Ennek oka részben a beszerzések elhúzódása (ERFA pályázatok csúszása), valamint a közbeszerzések hosszadalmas lebonyolítása volt, ami leginkább a közösségi házak, terek létrehozását hátráltatta. Az eszközökhöz, szolgáltatásokhoz szükséges árajánlatok bekérése is jelentős problémát okozott, továbbá a szakemberhiány (ami összekapcsolódott az alacsony bérezés problémájával) is jelentősen megnehezítette a programok sikeres megvalósítását. A gyerekesély program felénél (2019 vége) 31 járásból 20 jelezte, hogy nincsenek feltöltve az álláshelyek: átlagosan 4-5 fő hiányzott a stábokból (de kilenc járásban ennél jóval magasabb létszámot jelöltek meg a szakmai vezetők). A fluktuáció a becslések szerint jellemzően 20-40% között mozgott, a projektekben átlagosan 28 fő dolgozott.

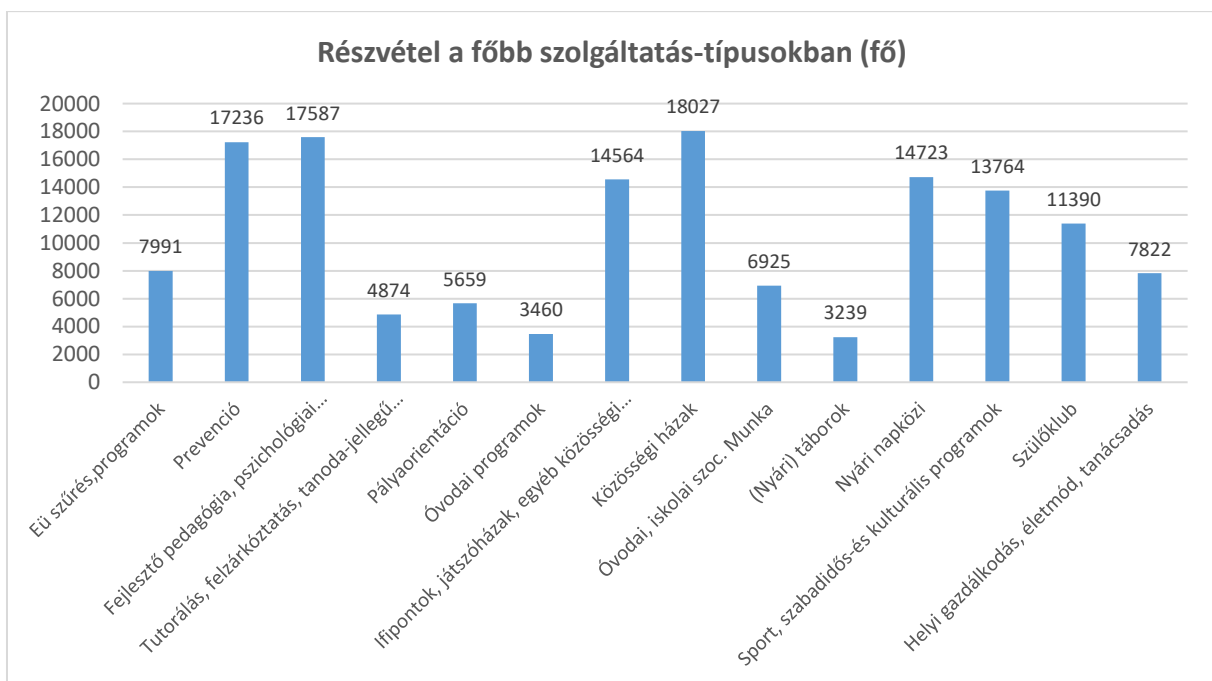
A programidőszak végére a stábok átlagos létszáma 33 főre nőtt. A korábbi üres állások feltöltését sok esetben a részmunkaidős foglalkoztatással oldották meg, ami a menedzsment tagjainak több mint felét, a teljes szakmai stábok létszámának 70%-át érintette. A fluktuáció érzékelt mértéke 2021/22 év fordulójára a megkérdezettek 65 százaléka szerint nem változott, vagy valamelyest csökkent, míg 35 százalékuk válasza alapján nőtt az előző évhez képest. A fluktuáció mértéke leginkább a programok technikai megvalósítását nehezítette, de a szakmai minőséget és a fenntarthatóságot is veszélyeztette. A menedzsmenten belül a legnagyobb fluktuáció a szakmai vezetők körében volt, a 31 járásból 16-ban legalább egyszer cserélődött a személyük. A projektvezetői pozíciót illetően tizenkét helyen volt változás, míg a legstabilabbnak a pénzügyi vezetői tisztség bizonyult, de nyolc esetben itt is történt személyi csere.

Az öt éves programidőszak egyik nagy tanulsága, hogy a helyi projekteknek dinamikusan és rugalmasan kellett alakulniuk a változó gazdasági, társadalmi körülményekhez. Az öt év alatt meg kellett küzdeniük a közigazgatási- és intézményi átszervezések, majd az általános munkaerő- és szakemberhiány, ezt követően pedig a COVID járvány és az ukrajnai háború következményeivel. A folyamatos adaptációs kényszert mutatja, hogy egy kivétellel minden programnak kellett módosítási kérelmet beadnia a programidőszak során. Az átlagosan beadott

kérelmek száma több mint hét volt, a járások 45%-a ennél is többször módosított (9 járás tíznél is többször).

Jelen tanulmány célja a gazdasági, gazdálkodási és foglalkoztatási programelemek értékelése, melyek leginkább (de nem kizárólag) a „szegénység csökkentése, gazdálkodási stratégiák átalakítása” kiírási prioritáshoz kapcsolódnak. Ezt a prioritást a szakmai vezetők értékelése alapján a program megvalósítás kevésbé tudta támogatni⁶, aminek oka egyrészt az lehet, hogy a Gyerekesély program elsődleges beavatkozási célterülete nem a gazdaság és a foglalkoztatás, hanem a szociális- és egyéb humán szolgáltatások bővítése. Másrészt azt is látni kell, hogy ezen a téren olyan hosszú távon megtérülő beavatkozások, beruházások szükségesek, melyekre ez a program kevésbé nyújt lehetőséget. Nagyobb hangsúlyt kaptak a megvalósítás során a szemléletformálást, a tudatos gazdálkodást és életvezetést, pálya- és szakmaválasztást célzó tevékenységek, melyek között kifejezetten sikeresek is voltak. Továbbá a monitoring adatok alapján elmondható, hogy a tevékenységek nagy számú célcsoportot értek el. A 4. ábrán látható, hogy a helyi gazdálkodásra, egészséges életmódra irányuló programelemekben 7822 fő vett részt, míg a pályaeorientációs tevékenységekben 5659 fő.

4. sz. ábra

⁶ Átlagosan 2,5-re értékelték a négyes skálán. A program tevékenységei a pályázati célokat a megkérdezettek szerint négy célterületen támogatták egyértelműen, melyek az átlagokat tekintve sorrendben a következők: a „szegény családokban élő gyerekek támogatása”, a „szociális, pedagógiai, kulturális, egészségügyi ellátórendszer intézményei közötti együttműködés javítása”, az „egészségtudatos életmód elterjesztése”, a „Biztos Kezdet szemlélet elterjesztése” és a „humán szolgáltatások kapacitásbővítése”. (Lásd Függelék 1. sz. táblázat)

Forrás: Gelencsér 2023

A továbbiakban a különböző „gazdasági-foglalkoztatási” programelemeket típusonként mutatjuk be, majd ezeket részletesebben is elemezzük két időpontban felvett adatok összehasonlításával, illetve tereptapasztalatok segítségével.

4. A gazdasági programelemek típusai és jellemzői

4.1. Programelem-típusok, a besorolás módszertana

A pályázati tevékenységi adatlapok alapján a gazdasági-, gazdálkodási-, és foglalkoztatási (röviden: „gazdasági-foglalkoztatási”) programelemeket négy csoportba soroltuk a tevékenységek célja és célcsoportja alapján. (Lásd 1. sz. tábla) A járási programok szakmai vezetői a meghatározott kategóriák szerint beazonosították⁷ és konkrétan megnevezték saját programelemeiket (tevékenységeiket és szolgáltatásaikat) majd bizonyos szempontok alapján jellemezték ezeket. A programidőszak felénél és végén lekérdezett adatok összehasonlítása lehetővé tette az időbeli változások, a projektek dinamikájának megismerését.

1. sz. tábla. A gazdasági programelemek kategóriái cél és célcsoport szerint

	Tevékenység-típus	Cél/tartalom	Célcsoport	Jellemző tevékenységek
1	Elsősorban foglalkoztatási célú/ jövedelemszerzésre irányuló termelőtevékenység folytatása	jövedelmi lehetőségek bővítése	felnőttek, esetleg családok	saját vagy önkormányzati földön, ingatlanon működő szociális célú vállalkozás
2	Elsősorban oktatási, közösségi célú, kisléptékű termelő tevékenység folytatása	háztáji gazdálkodási ismeretek bővítése	gyerekek	pl. közösségi kert, Farmovi, stb.
3	Gyerekek számára szervezett foglalkoztatási (azaz pályaaorientációs), pénzkezelési, gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenység, szolgáltatás	munkaerő-piaci, gazdasági ismeretek bővítése	gyerekek	jellemzően gyárlátogatás, pályaaorientáció, egyéb rendszeres foglalkozások, stb.
4	Felnőttek számára szervezett foglalkoztatási, pénzkezelési/ gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenység, szolgáltatás	munkaerő-piaci, gazdi. ismeretek bővítése	felnőttek	jellemzően tanácsadás, tanfolyam, adósságkezelés, pénzgazdálkodás témákban stb.

Az első kérdés alkalmával öt esetben jelezték a megkérdezettek, hogy nem indultak még el a gazdasági programelemekhez tartozó tevékenységek, de olyan járás egy sem volt, ahol a tevékenységtípusok közül egyet se terveztek volna be. Míg 2019 végén 68 működő

⁷ A kategória-meghatározás sikeresnek tekinthető, hiszen csak 4-5 tevékenység került csak az „egyéb” kategóriába, a többi sikeresen besorolták a megkérdezettek.

tevékenységről, szolgáltatásról számoltak be a megkérdezettek, addig 2021/2022-re ez a szám csaknem negyvennel emelkedett (107-re). (Lásd 2. sz. táblázat) Ez azt jelenti, hogy a program végén átlagosan 3,45⁸ gazdasági programelemhez sorolható tevékenység jellemezte a járásokat.

2. sz. tábla. A járási programok által megvalósított gazdasági programelemek (tevékenységek és szolgáltatások) száma 2019-ben és 2021/22-ben

	Tevékenység típusa	Adatfelvétel időszaka	Tevékenységek száma összesen	Járások száma összesen
1	Elsősorban foglalkoztatási célú/ jövedelemszerzésre irányuló termelőtevékenység folytatása	2019	2	2
		2021/2022	4	4
2	Elsősorban oktatási, közösségi célú, kisléptékű termelőtevékenység folytatása	2019	6	6
		2021/2022	11	11
3	Gyerekek számára szervezett foglalkoztatási (pályaorientációs), pénzkezelési/ gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenység, szolgáltatás	2019	32	20
		2021/2022	50	25
4	Felnőttek számára szervezett foglalkoztatási, pénzkezelési/ gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenység	2019	29	22
		2021/2022	42	24

Az első csoportba tartozó, kifejezetten jövedelemszerző tevékenység meghonosítására irányuló programelemet négy helyen találtunk a második kérdés alkalmával. Ezek jellemzően mezőgazdasági (növénytermesztési vagy állattenyésztési) jövedelemszerző tevékenységek, melyeket különböző mintaprogramok alapján működtettek a projektek (részletesebben lásd később).

A második kategóriába tartozó, közösségi célú, kisléptékű termelőtevékenységek célja jellemzően a szemléletformálás. A programszakasz felénél még csak hat, később tizenegy járásban valósult meg ilyen típusú programelem. A kiskertprogramok általában óvodákban és iskolákban vagy közösségi házak kertjében zajlottak. Egy járási program kiemelkedett ezen a téren, itt 23 településen zajlott a kiskert- program több száz lakos bevonásával (lásd később részletesen).

⁸ Egy járás képviselője 2021/22-ben nem válaszolt ezekre a kérdésekre. Voltak olyanok is, ahol nem nevezték meg konkrétan a tevékenységet, ennek ellenére ezeket is a működő szolgáltatások közé számoltuk. Az „egyéb” kategóriába sorolt tevékenységeket jelen tanulmányban nem vettük figyelembe, ezek többnyire más programelemekhez kapcsolható tevékenységek voltak (2019-ben három ilyen volt, 2022-ben négy).

A gazdasági programelemek közül a legelterjedtebbek, a harmadik kategóriába tartozó, gyerekeknek szóló foglalkoztatási/pályaorientációs, pénzkezelési/gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenységek és szolgáltatások. A program második felében már 50 tevékenységet, szolgáltatást soroltak fel a szakmai vezetők 25 járásban. Ezek közül is a legelterjedtebbek a pályaorientációs foglalkozások (előadás, gyakorlati foglalkozás, tanácsadás) voltak, 23 járásban valósítottak meg ilyen tevékenységet 2022-re. Ezek keretében (vagy önállóan) 12 esetben gyár- és üzemlátogatások, pályaválasztással kapcsolatos kirándulások valósultak meg, további 10 szolgáltatás pedig különböző életvezetési, gazdálkodási ismeretek, kompetenciák megszerzésére irányult többnyire csoportos közösségi foglalkozás keretében. Négy esetben továbbtanulással kapcsolatos foglalkozás, tájékoztató jellegű tevékenység valósult meg. Ezek a programelemek jellemzően nagyszámú település bevonásával zajlottak, több esetben a járás összes iskolája bekapcsolódott.

A felnőtteknek szóló foglalkoztatási, pénzkezelési/gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenységek, szolgáltatások száma korábban is magas volt, de a program második felében – a gyerekprogramokhoz hasonlóan – nagy arányú növekedést mutatott: 29-ről 42-re nőtt összesen 24 járásban. Háztartásgazdálkodási, pénzkezelési ismereteket 13 esetben tanítottak, 10 járásban zajlott adósságkezelési tevékenység (jellemzően tanácsadás formájában) és 7 helyen munkaerőpiaci-tanácsadás, vagy képzés, kompetenciafejlesztés működött, továbbá (jellemzően a közösségi házakban) változó tartalommal zajlottak csoportos és egyéni foglalkozások (12 említés). Területi lefedettségét illetően kiterjedt programelemekről van szó, több esetben a járás összes településén elérhető volt ez a szolgáltatás.

4.2. A gazdasági programelemek megítélése a szakmai vezetők által

A Gyerekesély program felhívásában meghatározott programelem típusok közül a „munkaerőpiaci részvételre, foglalkoztatási, gazdálkodási ismeretek megszerzésére” irányuló megítélése általánosságban nem volt a legkedvezőbb.⁹ Ugyanakkor látni kell, hogy e címszó alá sorolhatók, hanem bizonyos elemei (pl. gyerekeknek, fiataloknak szóló pályaorientációs tevékenységek) a kortárssegítő tevékenységek, vagy az ifjúsági programokhoz tartozhatnak. Így pontosabb képet ad számunkra, ha a konkrét tevékenységek értékelését vizsgáljuk meg.

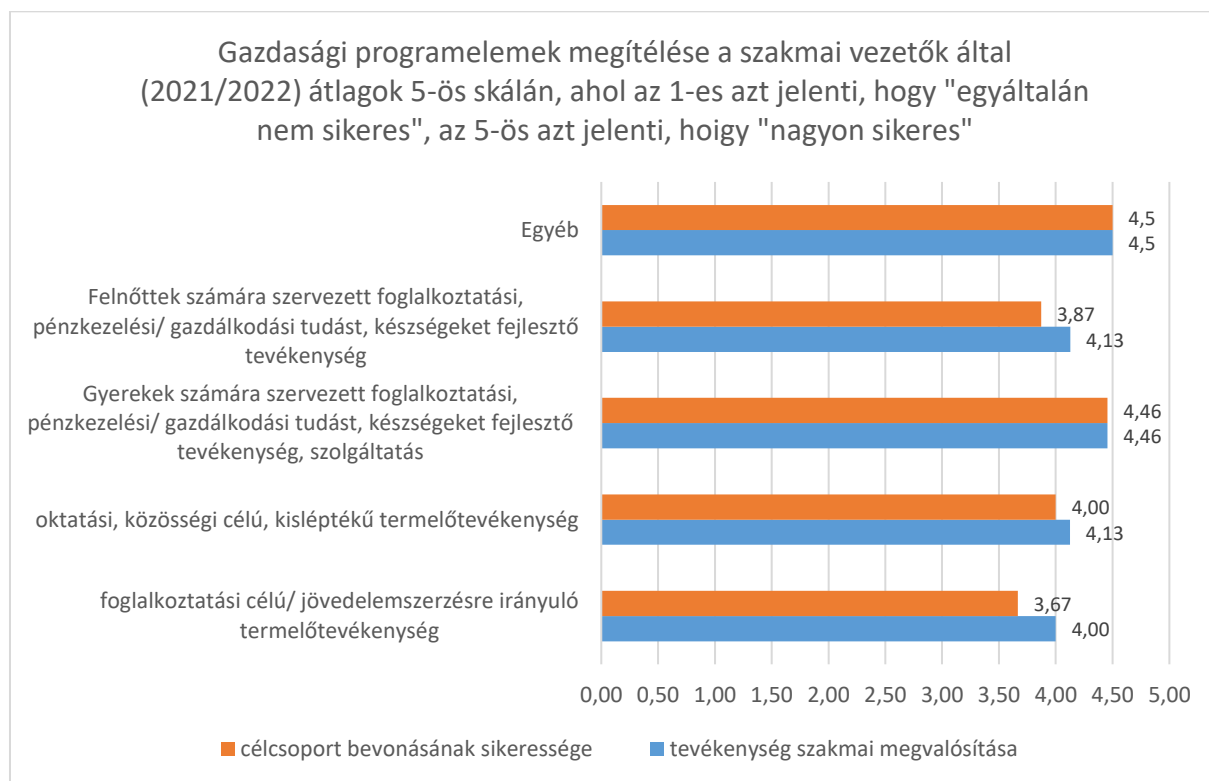
---

⁹ Mind a szakmai megvalósítás, a bevonás sikeressége, mind a népszerűség a célcsoport körében 3,7 körüli átlagot kapott az ötös skálán. (Lásd 2. és 3. ábrát a Függelékben)

Ha tehát a konkrét (névvel megnevezett) gazdasági programelemek, tevékenységek értékelésére fókuszálunk, az előzőnél kedvezőbb kép rajzolódik ki előttünk. Általánosságban az látható (5. sz. ábra), hogy a szakmai megvalósítás sikerességének átlaga minden esetben elérte a legalább 4-es, azaz a „jó” értéket, míg a bevonás sikeressége alacsonyabb értékelést kapott.¹⁰ Ugyanakkor, ha jobban megvizsgáljuk az ábrát látható, hogy jelentős különbségek voltak a különböző típusú tevékenységek, szolgáltatások esetében.

Míg a gyerekek számára szervezett programok egyértelműen magas, 4,5-es értékelést kaptak minden tekintetben, addig a legalacsonyabbra a felnőttek számára szervezett foglalkoztatási, gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenységeket, valamint a jövedelemszerzésre irányuló termelőtevékenységet ítélték a megkérdezettek.

5.sz. ábra

Összességében tehát levonható a következtetés, hogy a megvalósult gazdasági programelemek közül a szakmai vezetők megítélése szerint a gyerekek számára tartott különböző foglalkozások, szolgáltatások, valamint az oktatási célú, kisléptékű, szemléletformáló termelői tevékenységek megítélése kedvezőbb, míg a felnőttekre irányuló programelemeké kevésbé.

¹⁰ A konkrét tevékenységeket két szempont szerint tudtuk értékelteni.

Ezt az eredményt támasztja alá, hogy a „jó gyakorlatként” megnevezett 20 programelem közül a legtöbb helyen (9 esetben) a pályaválasztással kapcsolatos foglalkozásokat, munkahelylátogatásokat, szakmapróba napokat emelték ki a megkérdezettek. A tevékenységeket folyamatkövető megvalósításuk, változatos tartalmuk és hiánypótló jellegük miatt emelték ki a megkérdezettek.

„Olyan szakmákat ismerhetnek meg a gyerekek, melyeket iskolai keretek között nem biztos, hogy tudnak biztosítani, ilyen volt a Miskolcon a Skill-Labor, ahol igazi orvosi műszerekkel feltételekkel ismerkedhettek meg és az orvosi munkával.” (Észak-Magyarország régió)

A szemléletformáló, kisléptékű termelőtevékenységet folytató (pl. kiskert, közösségi kert) programok közül négyet neveztek jó gyakorlatnak a szakmai vezetők. Ezek mindegyike a termelőtevékenység, kertészkedés megszerettetését, a kiskertek létrehozását és az egészséges étkezés elterjesztését célozza többféle korosztályban. Hat járásban pedig a felnőtteknek szóló gazdálkodási, életvezetési, pénzkezelési stb. foglalkozást említették meg a szakmai vezetők kiemelendő példaként. Több esetben hangsúlyozták, hogy a programelemet azért tekintik jó gyakorlatnak, mert a célcsoport igényeit követi, interaktív és gyakorlatias. (E tevékenységeket lásd kifejtve az V. fejezetben.)

A jó gyakorlatok mellett a problémákat is összegezhették a szakmai vezetők. A programidőszak felénél a legnagyobb nehézséget a megfelelő szakemberek, segítők, koordinátorok megtalálása, valamint a közreműködő intézményekkel (iskolák, üzemek) való együttműködés jelentette. Súlyos problémaként jelentkezett továbbá a célcsoport bevonásának nehézsége, ami főként a felnőtteknek szóló gazdálkodási, adósságrendezési programelemek kapcsán merült fel.

A második, záró felvétel eredményei azt mutatják, hogy a legnagyobb gondot továbbra is a felnőtteknek szóló tevékenységekbe történő bevonás, motiválás jelentette. Új problémaként merült fel továbbá a fiataloknak szóló pályaválasztási és gyárlátogatási szolgáltatásokkal kapcsolatban, hogy a COVID járvány miatt nem engedték be őket a korábbi helyszínekre, nem tudták megtartani a foglalkozásokat sem.

A következő fejezetben a négy programelem típust részletesen, példákkal alátámasztva mutatjuk be különböző információforrásokra (kérdőívek, interjúk, tereptapasztalatok, dokumentumelemzések) támaszkodva.

5. A gazdasági-foglalkoztatási célú programelemek részletes bemutatása

5.1. Foglalkoztatási célú, jövedelemszerzésre irányuló termelőtevékenységek

A foglalkoztatási célú, illetve jövedelemszerző termelőtevékenységek nem tartoznak kifejezetten a gyerekesély programok fókuszába, hiszen erre vannak más célzott források is, mint például a szociális földprogramok, vagy szociális szövetkezeti programok. Ugyanakkor mivel szükségletalapú tervezés zajlik a járásokban, illetve célként fogalmazódik meg „a szegénység csökkentése érdekében a családi gazdálkodási stratégiák átalakítása, jövőkép kialakítása (...)” így a jövedelemszerző tevékenységek is támogatást nyerhettek. Hozzáteszük azonban, hogy bár a program zárásakor négy járásban jelezték hasonló program megvalósulását, ezek közül csupán egy olyan van, amelyik bizonyosan a Gyerekesély program keretei között jött létre és működött a későbbiekben is. A következőkben ezt a programot mutatjuk be részletesebben.

Egy Dél-dunántúli járásban megvalósuló foglalkoztatási tevékenység mintaprogramnak is tekinthető egyrészt módszerei, másrészt féléves és záró eredményei alapján.¹¹ A járásban a programnak már volt előzménye, az elődprojektben (2011-ben) létrejött szövetkezet formájában. A szövetkezet létrejöttének az volt a célja, hogy meglévő hagyományokra építve megélhetési forrást és mintát biztosítson az embereknek, amelyet intenzív gyümölcsstermesztés formájában valósítottak meg (a helyi állami gazdaságnak régen több száz hektár gyümölcsöse volt). Hét fővel alakult a szövetkezet és a gyerekesély programon belül négy települést próbáltak bevonni az elődprojekt során. Tíz embert kiképeztek,¹² akik közül végül hat főt tudtak foglalkoztatni két éven keresztül a szövetkezetnél. 4,5 hektár¹³ bérelt földön gazdálkodik a szövetkezet, a legmodernebb technikával intenzív gyümölcsstermesztést folytatnak, a munkát szakképzett kertész segíti. Korábban a gyümölcsöt nyersen értékesítették, 2013 óta azonban gyümölcsfeldolgozó üzemmel is bővültek, azóta lekvárokat is állítanak elő (kb. 5-6.000 üveggel évente); mára nullszaldóssá vált a szövetkezet, és bár profitot egyelőre nem termel, állandó jelleggel foglalkoztat 3-4 főt (szezonalan többet is). A szövetkezet elnöke kapcsolatban áll a Budapesti Corvinus Egyetem egyik oktatójával is, aki hallgatói segítségével szaktanácsokat nyújt. A mikrohitelzés rendszerét is ők dolgozták ki, amit a gyerekesély program résztvevői esetén a program során alkalmaztak.

---

¹¹ Lásd Kiss-Rácz 2022, Pálos 2022

¹² Egy 670 órás képzésen, amelynek volt elméleti és gyakorlati része is.

¹³ Ebből egy hektáron cseresznye, egy hektáron nektarin, 1,5 hektáron kajszli, és kb. 1 hektáron eper volt.

A jelenlegi projektszakaszban új tevékenységbe fogtak: „szabolcsi” minta alapján a Közgazdaság- és Regionális Tudományos Kutatóközpont (KRTK) munkatársának szakmai segítségével kordonos uborkatermesztésbe fogtak, ami ritkának számít ezen a környéken. A járás minden településén népszerűsítették a lehetőséget, végül kilenc hátrányos helyzetű gyermekes családdal kezdték meg az együttműködést, amely kör 2021-re 15 családra bővült.¹⁴ A résztvevő családok 200.000 Ft mikrohitelt kaptak (eszközök, palánták, vegyszer stb. formájában) a kezdéshez, amit két év alatt vissza kellett fizetniük. A hátrányos helyzetű családok jövedelmükhöz képest jelentős összegre, átlagosan 200 folyóméter¹⁶ uborkával 3-4 hónap alatt nagyjából 500.000 forint jövedelemre tehetek szert a hitel levonása után (2021-es célcsoporttól származó adat). A terület növelésére lehetőséget ad a program: van olyan, aki az évek során 400 folyóméterre növelte a területét, de a jövőben ezt is növelni szeretné.

A programelem lényeges eleme, hogy mindenki saját területén gazdálkodik, és annyit termel, amennyit fel tud vállalni, valamint, hogy nem ingyen kapja meg az eszközöket.

„Mindenki a saját kertjében csinálja, és mindenki annyit fog keresni, amennyit belerak. Tehát hogyha ő több munkát rak bele, akkor többet fog keresni. Ha kevesebbet, akkor kevesebbet fog vele keresni. És nem mutogathat másra, hogy ő miatta, akkor csak saját magamra hivatkozhatok, hogy miért nem ment ez a dolog. Tehát a saját kertjében csinálja, saját területén. És viszont a termeléshez mindent megkap. Tehát megkapja a szaktanácsadást, megkapja a vetőmagot, megkapja a fóliát, megkapja a vegyszereket, az uborkahálót, megkapja az öntözési rendszer kiépítéséhez szükséges dolgokat, megkapja a tápoldatokat. Tehát az égvilágon mindent megkap a rendszertől, viszont nem ingyen.” (Gazdasági programkoordinátor, 2021)

A program keretein belül folyamatos szakmai támogatást és mentorálást is biztosítottak a program résztvevői számára, ami az elkötelezettség, programban tartás miatt fontos. Az értékesítés kardinális része a munkának, ezt a terepmunka időszakában a gazdasági program koordinátor (egyben szövetkezetvezető) maga végezte, ami komoly idő- és energiaráfordítást igényel.

„Tehát ez egy nagyon nagy meló a piacra ezt elvinni. Viszont így mindenki jobban jár, mert a konzervgyárak piszokul lent tartják az árakat. (...) Csak mondok egy példát, hogy a konzervgyár a 9-12-es (cm) uborkáért 60 forintot adott, mi 200-at. Tehát azért

---

¹⁴ A résztvevők köre változó, a programnyilvántartás szerint 25-30 családdal állnak kapcsolatban, közülük 15 család ment végig a többlépcsős folyamaton, és jutott el a szerződés-kötésig. Néhány résztvevőt a szövetkezet más, szezonális munkákba is bevon.

úgy gondolom, hogy azért ez egy nagy különbség. Tehát hogy így jobban jár a termelő is, mert egyébként pedig úgy gondoljuk, hogy ha a termelő nem érzi azt, hogy neki ez megéri, akkor nem fogja csinálni.” (Gazdasági programkoordinátor, 2021)

A szövetkezet tehát az értékesítést egyelőre saját csatornáin keresztül oldja meg, de ha növekedne a termelési volumen plusz erőforrás bevonására lenne szükség. Jelenleg egy savanyítóüzem létrehozását tervezik, ami újabb termékek és munkahelyek létrehozását tenné lehetővé.

A gazdasági programvezető szerint a gyerekesély program más, mint a többi hasonló (például a szövetkezeti programok): itt nem a megtérülésen, hanem egy hosszú távú szemlélet- és életmód elterjesztésén van a hangsúly, ahol nagyon fontosak a „lelki tényezők”. Ez alatt a szövetkezetvezető a folyamatos követést, mentorálást érti annak érdekében, hogy a leghátrányosabb helyzetű családok is bent tudjanak maradni a programban és hosszú távon megélhetést biztosítson majd számukra. Azonban, ha nem folytatódik a program, az értékesítés nehézségei miatt valószínűleg nem fogják tudni folytatni ezt a tevékenységet a program résztvevői.

„Hogyha ez a rendszer így fennmarad, és működik, akkor ez egy piacképes tudás, hogyha nem marad fenn, akkor meg nem fogja tudni csinálni, mert nem fogja tudni eladni ezt a mennyiséget.” (Gazdasági programkoordinátor, 2021)

5.2. Oktatási, közösségi célú, kisléptékű termelőtevékenység folytatása

Oktatási, közösségi célú kisléptékű termelési tevékenység a program felénél még csak hat, majd a program végére tizenegy járásban zajlott. Ezek közül három esetben háztáji, öt helyen közösségi kiskertek művelése zajlik, továbbá három járás óvodáiban gyerekeknek szóló ismeretterjesztő foglalkozás és közös kiskertművelés valósul meg. A kiskertprogramok kapcsán (az előző fejezetben bemutatott jövedelemszerzésre irányuló termelő tevékenységekhez hasonlóan) elmondható, hogy bár nagyszámú célcsoporttag vett részt ezekben, a bevonásuk és programban tartásuk nem volt zökkenőmentes, ami nagy valószínűséggel kihatott a szakmai megvalósítás sikerességének megítélésére is. Ehhez képest az óvodákban zajló kiskert programok mind a szakmai megvalósítást mind a bevonást illetően a legsikeresebbek közé tartoztak a szakmai vezetők megítélése szerint. A két programelem típus persze nehezen hasonlítható össze, hiszen más a célcsoport, eltérő a tevékenység helyszíne és megvalósítója,

így más a bevonás, megvalósítás sikerességének esélye is. Az alábbiakban mindkét típust példákkal szemléltetjük a helyszínen készült interjúk és tereptapasztalatok alapján.

Kiskertprogramok saját földterületen

2018-ban kezdődött az az északkelet-magyarországi program, ahol összesen nyolc településről több mint 50 hátrányos helyzetű családot vontak be a kiskertművelésbe, akik a programidőszak végéig (4 család kivételével) benn is maradtak a programban. A terepmunka tapasztalatai alapján a programelem sikerességéhez hozzájárult a gondos előkészítés és kiválasztási folyamat is, melynek kritériumai a következők voltak: olyan hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok kerülhettek be első körben, akiknek legalább két fiatalkorú gyermekük van; majd a mentor egy családlátogatás után személyes tapasztalataira támaszkodva eldöntötte, hogy kik tűnnek elkötelezettnek és megbízhatónak a program végig vitele szempontjából.

A családok kitartása és sikeres termelői tevékenysége a mentorálási folyamatnak is köszönhető. A mentorok a vetéstől a betakarításig követték a kertművelést, havonta jártak ki a családokhoz, de ha valakinek gondja akadt bármikor fordulhatott hozzájuk. A folyamat során a program munkatársai vették meg a vetőmagokat és a permetszereket, ezeket kiporciózva adták át a családok részére. A föld műveléséhez szükséges gépeket a résztvevők kikölcsönözhatték, minden szükséges gép és berendezés rendelkezésre áll. A permetezést jellemzően a résztvevők maguk végezték, akinek nem volt ebben tapasztalata, annak a mentor segített.

Közösségi alkalmakat is szerveztek a program keretein belül. A termelési programban résztvevő munkatársak minden év júliusában a célcsoporttal közösen baracklekvárt főztek, amelyből minden család kapott egy-egy üveggel. Nyár végén közös lecsófőzés zajlott, amikor az alapanyagból a résztvevők haza is vihetek, majd augusztusban vegyes savanyúságot készítettek, amiből szintén mindenki kapott. A szezont szeptemberben a szilvalekvárfőzéssel zárták, ahol a helyi szokások szerint 24 órán át, váltott műszakban készítették a munkatársak a célcsoport-tagokkal közösen a sűrű lekvárt.

A programértékelés¹⁵ során kiderült, hogy a résztvevő szakemberek szerint nemcsak azért tekinthető sikeresnek a programelem, mert a szülők megtanulták a kiskertművelés fortélyait, és saját maguknak megtermelik azt, amit azelőtt megvettek, hanem mert ebbe a tevékenységbe a gyerekeket is bevonták, már egészen kicsi kortól. Emellett kiemelték, hogy a résztvevők egyéb kompetenciái, úgy, mint az együttműködés, felelősségvállalás, kommunikáció is fejlődtek, sőt, a tevékenységnek közösségépítő hatása is volt, mert a családok egymás között megbeszélték a

---

¹⁵ Lásd Szerepi 2022

kérdéseiket, tapasztalataikat. A programfelelősök büszkék rá, hogy a résztvevők szépen rendben tartják a kerteket, és vannak olyanok is, akik a projekt támogatáson kívül, saját forrásból is vásároltak vetőmagot, palántát, sőt olyan is van, aki üvegházat épített. A gyerekesély program végén azonban csak öt településen tíz-tíz fővel tervezik a folytatást, a családok többsége tehát nem tud részt venni a programban, amit nagyon hiányolnak.

Magas létszámú célcsoportot ért el egy észak-magyarországi program 26 településről 142 családból 243 fő bevonásával. A kiskertprogram már az elődprogram idején is működött, akkor önkormányzati, most a lakosok saját tulajdonú területén zajlott a tevékenység. A program biztosított a családok számára zöldségeket, fűszereket, csemetéket az ültetéshez, valamint szerszámokat – ásót, kapát, gereblyét – is a kertek műveléséhez. A programelem indulásakor, az első évben zajlott egy felkészítés, amin részt kellett venniük a családoknak, ekkor sajátították el a kertműveléshez szükséges alaptudást. Később azonban a tanácsadás szolgáltatás – a COVID járvány hatására – személyes formában nem működött tovább, csak írásos anyagok és telefonos segítségnyújtás zajlott, azonban a családok tevékenységére vonatkozóan nem volt közvetlen felügyelet. A koordinátorok megbízták ugyan az önkormányzatokat, hogy „figyeljenek oda a családokra”, ez azonban nyilvánvalóan nem egyenrangú a folyamatos mentorálással és szakmai felügyelettel, ami szükséges az időről-időre felmerülő szakmai kérdések, problémák megvitatására. A szakmai értékelés során az is kiderült, hogy a megvalósítók szerint nem volt lehetőség ebben a programszakaszban a kiskertprogram megfelelő előkészítésre, ami a résztvevő családok kiválasztását és ennek kommunikációját érintette.

„Az ötlet nagyon jó amúgy, és nyilván nem lehet a járás összes települése összes lakosának adni, de át kellene gondolni, hogy ez milyen formában működjön. Az is komoly gond, hogy milyen a polgármester, kinek adja az eszközt. (...)” (szakmai vezető, észak-magyarországi járás)

Felmerültek tehát olyan problémák, konfliktusok, amelyek elkerülhetők lettek volna megfelelő előkészítéssel és kommunikációval, ennek ellenére a programelem megvalósulását a szakmai vezetés viszonylag sikeresnek értékelte.¹⁶

---

¹⁶ Lásd Nagy et al. 2022

Óvodai, iskolai kiskert programok

A gyerekesély programok között elsőként valósult meg a Farmovi néven futó tevékenység egy dél-magyarországi járás öt településén, amibe az összes helyi óvodát, később iskolákat is sikerült bevonni. Az elődprojekt során 2012-ben az akkori programelem-felelős dolgozta ki négy óvónő és egy koordinátor segítségével egy 120 oldalas anyagban a szakmai koncepciót, amely azóta is folyamatosan bővül, alakul a helyi igényekhez igazodva. A programelem nagycsoportos óvodásokkal zajlott, célja a háztáji gazdálkodás népszerűsítése, a növény- és állatismeret bővítése. A helyi szakemberek elmondták, hogy már a környéken sem igazán jellemző a ház környéki kiskertek művelése, a gyerekek – ugyanúgy, mint a nagyvárosokban – csak a piacról, vagy boltból ismerik a zöldségeket, gyümölcsöket. A cél ebben az esetben nemcsak az volt, hogy a háztáji gazdálkodásra ösztönözzék a gyerekeket, hanem hogy megismertessék velük a zöldségeket, gyümölcsöket és az egészséges táplálkozás felé orientálják őket¹⁷. A program keretében öt település hét óvodájában alakítottak ki emelt- vagy szabadföldi ágyásokat, ahol a gyerekek gyakorlatban is elsajátíthatták a növénytermesztéssel járó tudást, elvégezheték az ezzel járó feladatokat. A tevékenység alapvetően az évszakokhoz igazodva épül fel: tavasztól ősziig több kerti feladattal, télen pedig a folyamatok szemléltetése, kísérletezés zajlik. A gyerekek nemcsak a kertek gondozásában segítenek, de a termést is közösen takarítják be és fogyasztják el.

„Itt van például csíráztatással kapcsolatos kísérlet. Feltesszük a kérdést, hogy mi kell ahhoz, hogy egy mag kicsírázzon. És akkor betesszük a sötétbe, hidegbe stb., és akkor vizsgáljuk, hogy mi történik. És két hét múlva megnézzük, megbeszéljük, kiértékelünk, és így megyünk tovább. (...) Megnézzük közelebbről a talajmintákat. A gyerekek kedvence, hogy mindegyikre ugyanannyi vizet öntünk, és megnézzük, hogy melyik talaj engedi át leghamarabb és hogy mennyit. Többnyire ez mindig szurkolással végződik. (...)” – foglalkozásvezető

A programelem vezetője elmondta, hogy kezdettől fogva nagy sikere volt a tevékenységnek, az a néhány család is, aki eleinte nem akart bekapcsolódni, végül belátta, hogy hasznos tevékenységről van szó.

---

¹⁷ Ehhez kapcsolódik a gyerekesélyprogram egy másik programelem is, ami kifejezetten az egészséges életmódot és táplálkozást célozza különböző programokkal, foglalkozásokkal. A gyerekek például együtt készítik a gyümölcssalátát, zöldségkrémeket a közösen megtermelt alapanyagokat is felhasználva. Ez iskolások körében is zajlik, ott már kicsit magasabb szintű ismeretek elsajátításával – pl. megtanulják, hogy miben milyen vitamin van, és az mire jó.

„Talán a szülők között volt egy-kettő kivétel, aki azt mondta, hogy minek, minek ezeknek kert, mit akarunk mi itt. Aztán teltek-múltak a hónapok, egyszer csak az az egyik szülő, aki így fogadta az egész programot, nem akarta a beleegyező nyilatkozatot sem aláírni, egyszer csak jön velem szemben, és mondja, hogy hát ültettek paradicsomot, és hogy élvezi a gyerek, és minden, amit megtanult az óvodában, azt otthon tudja alkalmazni.” – elődprojekt, programelem vezető

A programelem megvalósítása tehát az óvodákkal szoros együttműködésben zajlott, a tevékenységet előre megtervezték, de mindig az adott helyzethez, igényekhez igazították.

Hasonló óvodakert program zajlott egy észak-magyarországi járásban¹⁸, amit szintén a Gyerekesély programban résztvevő összes település óvodájában meghonosítottak, és a sikeres programelemek között tartanak számon. A Farmovihoz hasonló modellt követett egy újabb, „harmadik pályázati körben” bekapcsolódó járás óvodája is, ahol a gyerekek a kertműveléstől a termények feldolgozásáig és elkészítéséig, az évszakokhoz kapcsolódó kreatív, ismeretterjesztő tevékenységekkel kombinálva dolgozták fel a tanultakat.

Az óvodákban zajló kiskertek művelése és ehhez kapcsolódóan az egészséges életmódra nevelő játékos tevékenységek sikerességük mellett az egyik leginkább fenntartható programelemnek bizonyultak.

„Sikerességét jelzi, hogy a megvalósító szakemberek jelezték, hogy a zárás ellenére szeretnék a további tanévekben is folytatni a tevékenységet.” (szakmai vezető, észak-magyarországi járás)

Relatív alacsony költségigénye miatt az óvodák viszonylag könnyen tudták integrálni ezeket a foglalkozásokat tevékenységeik közé. Ennél talán még fontosabb érv, hogy a bevont szakemberek több helyen átadták tudásukat, módszereiket a helyi óvónőknek, akik saját kreativitásuk és elkötelezettségük függvényében folytatják a foglalkozásokat. Erre már az elődprojekt végén, a korábbi fenntartási időszakban, a két programszakasz között eltelt 2-3 évben is volt példa. Ennek megvalósulása azonban személyiség és affinitás függvénye, nehezíti a helyzetet az óvónők magas fluktuációja.

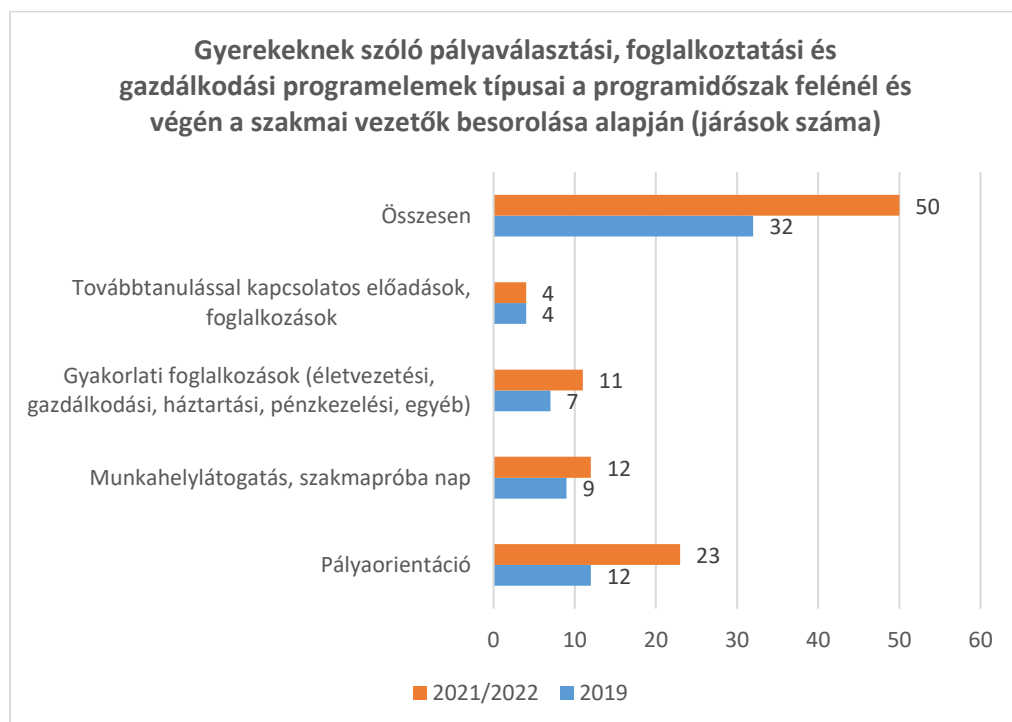
---

¹⁸ Lásd Csurgó 2022

5.3. Gyerekek számára szervezett pályaorientációs, pénzkezelési/ gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenységek

A programelemek száma, valamint a bevonás és szakmai megvalósítás sikerességének megítélése a gazdasági programelemek közül ebben a kategóriában a legmagasabb, illetve a legkedvezőbb. Míg a programidőszak felénél összesen 32 programelemet soroltak ide a megkérdezettek, addig a programzárás előtt ez a szám 50-re nőtt. Két évvel ezelőtt 20, most 25 járás, azaz a Gyerekesélyben részt vevő térségek 80 százaléka jelezte, hogy zajlik náluk ilyen típusú tevékenység, szolgáltatás. A magas számadat részben annak köszönhető, hogy a program fő célcsoportját hogy az iskolák bevonásával nagy létszámot lehet elérni. A felsorolt tevékenységek közül a legelterjedtebbek a pályaorientációs foglalkozások (előadás, gyakorlati foglalkozás, tanácsadás) voltak, 23 járásban valósítottak meg ilyen tevékenységet. Ezek keretében, vagy külön tevékenységként gyár- és üzemlátogatások, pályaválasztással kapcsolatos kirándulások valósultak meg 12 esetben, további 11 szolgáltatás különböző életvezetési, gazdálkodási ismeretek, kompetenciák megszerzésére irányult többnyire csoportos közösségi foglalkozás keretében. Négy esetben továbbtanulással kapcsolatos foglalkozás, tájékoztató jellegű tevékenység valósult meg. Ezek a programelemek jellemzően nagyszámú település bevonásával zajlottak, több esetben a járás összes iskolája bekapcsolódott.

6. sz. ábra

A fenti (6. sz.) ábrán látható, hogy a gyerekeknek szóló gazdasági programelemek közül legnagyobb arányban pályorientációs tevékenységek zajlanak, melynek gyakorlati része a munkahelyek, gyárak látogatása. Mivel a programfelhívásban a folyamatjellegű tevékenységek¹⁹ számíthatók be az indikátorok teljesítéséhez, így több esetben – szerencsés módon – a pályorientációs tevékenységet nem frontális, egyszeri előadással „tudták le”, hanem több alkalmas, folyamatkövetéses csoportos, vagy akár egyéni foglalkozás keretében valósították meg, többféle módszertant alkalmazva.

„Az iskoláknak kevés idejük marad a tanulók személyes pályairányultságának feltérképezésére, erre irányultak ezek a foglalkozások, ezáltal remélve a középiskolai lemorzsolódás csökkentését” (Dél-dunántúli járás, szakmai vezető)

„A tanulók szívesen vesznek részt rajta. A program első eleme a "fejlesztő" órák megtartása, a hatályos felvételi eljárások, munkavállalás feltételeit beszéljük át a foglalkozásokon. A második rész maga az online verseny.” (Dél-alföldi járás, szakmai vezető)

Néhány esetben azonban gondot okozott, hogy az iskolák a kötelező jelleggel lebonyolított pályorientációs kötelezettségeik miatt nem voltak nyitottak a Gyerekesély programmal való együttműködésre, továbbá a COVID járvány nagyon sok helyen megnehezítette, vagy szinte ellehetetlenítette a munkahelyekre, gyárakba való bejutást.

Erre volt példa az egyik észak-magyarországi járás is, ahol az interjú során elmondták, hogy a pályaválasztási tanácsadást egyéni formában tervezték meg, ami gyerekenként öt alkalmat jelent a 7. osztály második félévének elejétől a középiskolába jelentkezésig a 8. osztályban. A folyamatot egy szakember követte, aki az utolsó alkalommal a szülőket is bevonta. Végül azonban ez a tevékenység a COVID járvány hatására csak késve indult el 2021-ben, és gyerekenként három alkalomra redukálódott, ennek ellenére a szakmai vezetés mind a szakmai megvalósítás, mind a célcsoport bevonása alapján sikeres programelemként tartja számon.²⁰ A monitoring adatok tanúsága szerint öt településről 140 gyereket vontak be a pályorientációs foglalkozásokba.

---

¹⁹ Ez azt jelenti, hogy egy gyerekeknek legalább ötször kell részt vennie az adott tevékenységben.

²⁰ Lásd Perpék 2022

Egy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei járásban a pályaorientációs szolgáltatást egy külső cég végzi, amely nyolc iskolában a 7. osztályosok számára egy két alkalomból álló látogatás során tartott pályaorientációs előadást és beszélgetést a diákokkal, melynek során különböző szakmákat is bemutatottak. A foglalkozáshoz kapcsolódott egy teszt kitöltése, ami a diákok érdeklődését, irányultságát mérte fel. Az eredmények feldolgozása után a gyerekek személyre szóló értékelést kaptak.

Egy kelet-magyarországi járásban szintén a pályaorientációs tevékenység részét képezte a diákok képességeinek tesztekkel történő felmérése, emellett egyéni tervek kialakítása, munkaerő-piaci tanácsadás is zajlott. A tevékenységbe tartozik az önéletrajz készítése, valamint esetenként egyéni tanácsadás is. A tevékenység minden osztály esetén öt alkalommal valósult meg. Ugyanakkor több esetben jelezték, hogy a szolgáltatás minősége nagyban függ az előadók, szakemberek felkészültségétől és hozzáértésétől. Ha valakinek nem kifejezetten ez a szakmája, vagy nem találja meg a gyerekekkel a hangot, a tevékenység nem ér célta.

Néhány helyen a gyakorlati látogatás során ki is lehetett próbálni egyes tevékenységeket, de többnyire ezek a látogatások bemutató jellegűek voltak. Egy dél-magyarországi járásban elmondták, hogy az összes olyan iskola számára szerveztek gyárlátogatást, ahol igényelték ezt (négy településen). A hetedikeseket utaztatták a környék nagyobb városaiiba, ahol meglátogattak egy-egy nagyobb foglalkoztatót. A cégek általában bemutatták a tevékenységüket, sőt volt, ahol ki is lehetett próbálni egy-egy munkafázist.

*„Tehát minél nagyobb cégeket keresünk, aki több embert foglalkoztat. És ott ugye elmondják nekik, hogy mit kellene tanulniuk. Mindig felhívják a figyelmüket arra, hogy milyen fontos a tanulás. Mert különben mi lesz. És utána megyünk körbe, és minden egyes fázist megmutatnak nekik és nagyon szeretik a gyerekek.” –
(programelem-vezető, dél-magyarországi járás)*

Ezekkel a programokkal kapcsolatban azonban többen jelezték, nehézséget okoz elsősorban az iskolákkal való egyeztetés, de a foglalkoztatók beszerzése sem könnyű, amit tovább nehezített a COVID járvány időszaka. Amennyiben azonban sikerült megszervezni ezeket a látogatásokat, azok többnyire népszerűek voltak a célcsoport körében.

Tizenegy esetben – főként közösségi házakban – életvezetési, gazdálkodási ismeretek átadását célzó rendszeres foglalkozások is zajlottak, melyek többnyire kötetlen, játékos formában valósultak meg. Egy nyugat-magyarországi járási programban tevékenykedő szociális munkás a következőképpen mesélt a programelem megvalósításáról:

„(...) inkább leülök velük körbe, akkor lehet velük beszélgetni, hogy előjön valami például, hogy család meg a tanulás kérdése, hogy akkor megkérdeztem az egyiket, hogy előbb család vagy munka kéne? Voltak hatan, abból egy gyerek mondta, hogy előbb család kell. És akkor elbeszélgettünk a többiekkel, hogy miért nem biztos, hogy jó ez az elképzelés. És akkor igazából belátta a gyerkőc is, hogy ja, van benne valami, hogy nem így kéne. De gondolom, otthon ezt látta...Igazából ilyen kis beszélgetésekbe lehet őket rávinni, meg hogyha valami felmerül, akkor azt megpróbálok kibontani számukra.” (programelem-vezető, Dél-dunántúli járás)

A fentebb idézett szociális munkás öt közösségi házban/térben 4-6 fős csoportokban dolgozott a 8-14 éves korosztályra koncentrálva. A foglalkozások kötetlen formában, készségfejlesztő játékok, feladatok formájában zajlottak. A programelemek sikerességét növelte, amennyiben gyakorlatias módon, személyes példákkal sikerült a gyerekek érdeklődését felkelteni.

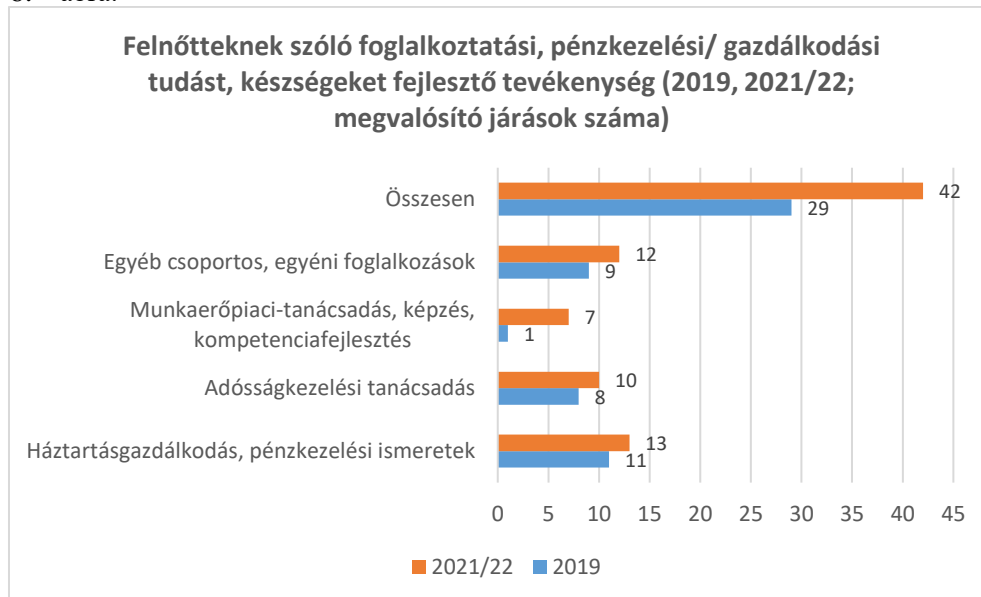
„A programelem megvalósítása gyakorlatias volt, háztartási, pénzgazdálkodási ismeretek átadása elsősorban példák, saját gyakorlat alapján történt. Ennek eredményeképpen már receptek, takarítási praktikák megosztása történt a foglalkozások során, továbbá a bevontak az elkészített ételeket, süteményeket behozták, hogy megkínálják társaikat.” (szakmai vezető, észak-magyarországi járás)

5.4. Felnőttek számára szervezett foglalkoztatási, pénzkezelési/ gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenység

A felnőtteknek szóló foglalkoztatási, pénzkezelési/gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenységek, szolgáltatások száma korábban is magas volt, de a program második felében nagy arányú növekedést mutatott: 29-ről 42-re nőtt összesen 24 járásban. (7. ábra) Háztartásgazdálkodási, pénzkezelési ismereteket 13 esetben tanítottak, 10 járásban zajlott adósságkezelési tevékenység, hét helyen munkaerőpiaci-tanácsadás, vagy képzés, kompetenciafejlesztés működött, továbbá (jellemzően közösségi házakban) 12 helyen csoportos és egyéni foglalkozások zajlottak, ezek közül a legtöbb a háztartásgazdálkodás, pénzkezelési ismeretekre irányuló tevékenység és különböző – többnyire közösségi házakban zajló – változó tartalmú foglalkozás keretében zajlik (pl. Szülőklub, Tudatosabb életért klub).

Területi lefedettségét illetően kiterjedt programelemekről van szó, több esetben a járás összes településén elérhető volt ez a szolgáltatás.

6. ábra.

A felnőtteknek szóló szemléletformálást, gazdálkodási ismeretek növelését célzó gazdasági programelemek szakmai megítélése elmaradt az előbbieken elemzett gyermekeknek szóló programelemek megítélésétől. Míg a szakmai megvalósítást átlagosan 4,13-ra addig a célcsoport bevonását 3,87-re értékelték a megkérdezettek az ötös skálán.

A problémák többnyire abból adódnak, hogy a pénzügyi, életstílussal kapcsolatos kérdések érzékeny témát jelentenek, az emberek nem szívesen beszélnek arról, ha adósságuk, problémájuk adódik, és nehezen fogadják egy külsős véleményét, tanácsát ilyen ügyben. Többen beszámoltak róla, hogy nagy gondot okoz a célcsoport bevonása ennél a programelemnél, nem sikerül elfogadtatni magukat, vagy nem érzik sikeresnek a tevékenységet.

„Gazdálkodás és pénzügyi ismeretek. Hát ez úgy valósul meg a valóságban, hogy az első alkalommal mindenkinél próbálkoztam ilyen beszélgetés keretében, ami jól is ment az első alkalommal. Többnyire. Csak igazából nem nyitottak rá. Mindig volt egy „de miért nem” meg „ezt miért nem”, és akkor hamar rájöttem, hogy a felnőttekkel nem tudok mit kezdeni, én legalábbis semmit. Kialakult náluk egy életstílus, egy életvitel, amin nem fognak változtatni, mert nem fogják belátni. És ezért inkább a gyerekeket célozom meg, ahol nem direkt mondom nekik, hogy

*hogyan kéne, hanem vannak ilyen foglalkozások, azoknak keretén belül.” –
(programelem-vezető, dél-dunántúli járás)*

A bevonás nehézségét gyakran a célcsoport motiváltságának hiánya okozza, amit vannak, akik a programelem érzékelhető hasznosságával, alkalmazhatóságával, esetleg életidegenségével magyaráznak.

Az érdeklődés hiánya miatt a célcsoport bevonása nehézkes, a bevont személyek megtartása szintén. A bevontak kívánt célcsoport motiválatlan a szolgáltatásra. A klubfoglalkozásban történő részvétel javakat nem termel számukra, a tanácsadás és gazdálkodási ismeretek elsajátítása nem elég hasznos számukra. (szakmai vezető, dél-dunántúli járás)

*„Ez egy másik olyan dolog, ami kicsit nehezen megy, mert nekem sokszor hozzám vágta ezt a kérdést, hogy mondjam már meg, hogy 52 ezer forintból mit csináljon? De igazából egy része arról szól, hogy így a haragjukat kiadják (...)”
(projektvezető, dél-dunántúli járás)*

A felnőttekkel kapcsolatos programelemek 35 százaléka, azaz 14 esetben értékelték a szakmai megvalósítás és a célcsoport bevonásának sikerességét egyaránt ötössel a megkérdezettek. Ezek között vegyesen lehet találni adósság- vagy végrehajtás esetében tanácsadást, jogi segítségnyújtást illetve háztartás- pénzgazdálkodási foglalkozásokat is. A pozitív példák többsége hangsúlyozta, hogy azok sikeressége a gyakorlatias, használható tudásban és praktikákban rejlett.

„A programelem megvalósítása gyakorlatias volt, háztartási, pénzgazdálkodási ismeretek átadása elsősorban példák, saját gyakorlat alapján történt. Ennek eredményeképpen már receptek, takarítási praktikák megosztása történt a foglalkozások során, továbbá a bevontak az elkészített ételeket, süteményeket behozták, hogy megkínálják társaikat.” (Észak-magyarországi járás, szakmai vezető)

„Hátrányos helyzetű családjaink megtanulták a háztartási napló vezetését és alkalmazzák a minden napokban. Sikerült elsajátítaniuk az öngondoskodás fontosságát.” (Észak-Magyarország járás, szakmai vezető)

Fontos szempont volt még a rugalmas, célcsoport igényeihez alkalmazkodó megvalósítás, a felmerülő kérdések interaktív, kötetlen formában történő megbeszélése, feldolgozása. Ehhez azonban rátermett szakemberek és hosszabb idő, több találkozás szükséges. Ebben a tekintetben azok a közösségi házak vannak előnyben, amelyek már az elődprojektben is működtek, és ahol a célcsoport tagjai folyamatosan bejárnak a közösségi házba ügyeket intézni, megvolt a folytonosság és a bizalom az ott dolgozók iránt. Az interjúk alapján felmerül az is, hogy az adósságkezelésre, pénzgazdálkodásra irányuló programelemeket nem célszerű a családsegítő vagy gyermekjóléttel foglalkozó szakemberekre bízni (főként, ha a körzet ellátását biztosító, azaz a hivatalból is kijáró munkatársakról van szó). Ugyanis bármennyire is jó lehet a kapcsolatuk a családokkal, mégiscsak a „hatóság megtestesítői és képviselői” szemükben. Az interjúk tanúsága alapján a családok a legjobban attól rettegenek, hogy a gyerekeiket elvesztik, ezért is lehet, hogy nehezebben osztják meg anyagi, életviteli problémáikat a szolgálatok munkatársaival.

A programidőszak második felében – szemben a félidős kutatás tanulságaival – úgy tűnik, hogy az adósságkezelésre, pénzügyi szemléletre irányuló tevékenységek továbbra sem lettek a legnépszerűbbek, némi elmozdulás történt, és egy-két esetben pozitív példaként is kiemelték ezeket.

A programelemek között a félidős felméréshez képest megnőtt a munkaerőpiaci kompetenciák fejlesztésére, vagy konkrétan a célcsoport képzésére irányuló szakma, tanfolyam szervezése. Összesen hét esetben említettek ilyet a megkérdezettek, melyek között szerepelt állásbörze, munkaerőpiaci-felkészítő és kompetenciafejlesztő tréning, különböző tanácsadások és egy esetben OKJ-és képzés is. Korábbi kutatásaink alapján az volt a tapasztalat, hogy a célcsoport képzéséhez alapos igényfelmérés és munkaerő-piaci ismeretek szükségesek annak érdekében, hogy a dinamikusan változó kereslet-kínálati viszonyok között valóban hasznosítható tudáshoz és végzettséghez jusson a célcsoport. Ennek érdekében a változtatás lehetőségét be kell tervezni.

Összefoglalás

Az értékelő tanulmány a 31 járási gyerekesély programban megvalósuló, a célcsoport munkaerő-piaci helyzetének javítását, a gazdálkodási és foglalkoztatási, pályaválasztási ismereteinek bővítését célzó, jövedelemszerző tevékenységeit növelő programelemeket vizsgálja. A gyerekesély programok jellemzően 2017 őszi és 2018 tavaszi között léptek a

megvalósítás szakaszába, és 2022 végén, 2023 első felében zártak. Az öt éves programidőszak egyik nagy tanulsága, hogy a helyi projekteknek nagyfokú adaptációs készségre és rugalmasságra volt szükségük ahhoz, hogy reagálni tudjanak a dinamikusan változó gazdasági, társadalmi körülményekre. Az öt év alatt meg kellett küzdeniük a közigazgatási- és intézményi átszervezések, majd a munkaerő- és általános szakemberhiány, ezt követően pedig a COVID járvány és az ukrajnai háború következményeivel. A folyamatos adaptációs kényszert mutatják a nagy számban benyújtott módosítási kérelmek, valamint az ebből adódó nehézségeket jelzi a szakmai stábokban történő magas arányú mozgás (fluktuáció) is.

Az értékelési folyamat során a gazdasági programelemek négy csoportját különböztettük meg a tevékenység jellege és célja, valamint célcsoportja szerint. A kategóriák tartalmának ismeretében a kérdőíves megkérdezés során a szakmai vezetők maguk sorolták be a gazdasági-foglalkoztatási tevékenységeket a négy csoportba, amit az elemző munka során ellenőriztünk (és 1-2 esettől eltekintve el is fogadtunk).

Az első csoportba tartozó, kifejezetten jövedelemszerző tevékenység meghonosítására irányuló programelemet négy járásban találtunk. A második kategóriába tartozó, közösségi célú, kisléptékű termelőtevékenységet, melyek célja jellemzően a szemléletformálás 11 járásban valósítottak meg a programidőszak végéig. A harmadik kategóriába a gyerekeknek szóló foglalkoztatási, pénzkezelési/gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenységek, szolgáltatások tartoznak. Összesen 25 járás 50 szolgáltatását, tevékenységét soroltuk ide, melyek közül a legnépszerűbbek a pályorientációs foglalkozások (előadás, gyakorlati foglalkozás, tanácsadás) voltak. A negyedik csoportot a felnőtteknek szóló foglalkoztatási, pénzkezelési/gazdálkodási tudást, készségeket fejlesztő tevékenységek alkotják, melyek 24 járásban 40 formában jelentek meg.

Általánosságban a gazdasági programelemek – a szakmai vezetői értékelések alapján – nem tartoztak a legsikeresebb és népszerűbb programelemek közé, de ha típusonként külön megvizsgáljuk ezeket, látható, hogy a problémák nem azonos súllyal és mértékben merültek fel: bizonyos típusú tevékenységek kifejezetten sikeresnek mondhatók, míg másutt komolyabb gondok is akadtak – elsősorban a célcsoport bevonásával. Összességében elmondható, hogy a gyerekeknek szóló tevékenységek sikeresebben zajlottak, mint a felnőtteknek szólók, valamint, hogy ezek közül is az ismeretterjesztő, pályaválasztással, pénzkezelési ismeretekkel, gazdálkodási tudás bővítését célzó tevékenységek voltak a legnépszerűbbek. Ebben a tekintetben elmozdulás történt, mert míg korábban (félidős vizsgálat) a pályaválasztással kapcsolatos tevékenységek szakmai megvalósításának megítélése nem volt túl kedvező, most kifejezetten jó értékeléseket kaptak.

Ezzel szemben az első két csoportba tartozó, felnőtteknek szóló foglalkoztatási és szemléletformáló termelési tevékenységek közé sorolt programelemek nem bizonyultak a problémamentesnek. Annak ellenére, hogy nagy létszámú célcsoportot mozgattak meg, a bevonás és programban tartás nem volt egyszerű feladat a megvalósítók számára. A hátrányos helyzetű célcsoport „programban tartása” – az interjúk tanúsága szerint – nem működik másként, mint folyamatos szakmai jelenléttel és segítséggel, ami komoly energia és munkaidőráfordítást igényel. A Gyerekesély keretében megvalósuló gazdasági-foglalkoztatási programokat az különbözteti meg más hasonló jellegű, termelésre orientáló programtól, hogy itt a cél elsősorban a szemléletmód formálása és a termelési tevékenység, háztáji gazdálkodás meghonosítása (vagy az egészséges életmód népszerűsítése), nem a gazdasági haszon. Az eredmények ebben az esetben nehezebben mérhetők, hiszen nem feltétlenül a megművelt föld nagysága vagy a megtermelt élelmiszer mennyisége a mérce, hanem sok esetben a szemléletmód, életmód, szokások változása.

A termelési programok eltérő módon és koncepciók mentén működtek a különböző járásokban. Egy helyen kevesebb család bevonásával, de komplex módon megszervezett (mikrohitelrendszerrel működtetett, értékesítéssel egybekötött uborkatermesztés) rendszer, hosszú távú szemlélet jellemzi a programot. Más programokban nem annyira a jövedelemszerzés, mint inkább a szemléletformálás, a háztáji kiskertek megművelése és az egészséges táplálkozás elősegítése volt a cél minél több ember elérésével. Ezekben az esetekben a családok általában vetőmagot, permetszert kapnak, továbbá szakmai segítséget a termelőtevékenységhez. Ugyanakkor saját ellátásra termelnek, így nem keletkezik akkora felesleg, ami miatt az értékesítést a programnak meg kellene szervezni.

Mindkét típusról elmondható, hogy ahol gondos kiválasztás és felkészítés előzte meg a termelési tevékenységet, valamint ahol a programokat szakemberek és mentorok kísérték, sikerebben működtek. Azok a programok, ahol a nevelési, oktatási intézményekkel együttműködve tartottak kertgazdálkodással, egészséges életmóddal kapcsolatos foglalkozásokat a gyerekek számára, sikeres és népszerű programelemnek bizonyultak a szakmai vezetők megítélése alapján. Ezek jellegzetessége az eddigi tapasztalatok alapján, hogy viszonylag könnyen fenntarthatók, hiszen több esetben az óvodapedagógusok megtanulták a módszertant, és integrálták a tevékenységet az intézmények pedagógiai munkájába.

A harmadik kategóriába tartozó, gyerekeknek, fiataloknak szóló pályaorientációs, továbbtanulással és szakmaválasztással kapcsolatos tevékenységeket többnyire iskolákkal összefogva próbálták megszervezni a megvalósítók. Míg a féléves értékeléskor ez egy igen

problematikus elemnek bizonyult a Gyerekesély programon belül, addig a zárásra javult a megítélés. Korábban több esetben tapasztaltuk, hogy olyan szakemberek, pedagógusok (pl. pályaválasztásról gyermekjóléttel foglalkozó kolléga) tartottak pályorientációs foglalkozásokat, akiknek nem volt speciális tudása ezen a téren, vagy egyszerűen csak nem érték célt a hagyományos, frontális előadások megtartásával a fiatal generáció esetében. Továbbá az is kiderült, hogy a felkért szakemberek kvalitásai mellett e programelemek esetében a kivitelezés nagyban függött az intézmények (iskolák és a program) közötti kapcsolatok minőségétől. A programszakasz második felében megnőtt e tevékenységek száma, ugyanakkor más típusú akadályok léptek fel. A járványhelyzet hatására ugyanis sok helyen nem engedték be a csoportokat a gyárakba, üzemekbe, így nagyon nehéz volt helyszínt találni a szakmapróba napokhoz, továbbá a személyes foglalkozások száma is lecsökkent.

Ennek ellenére több pozitív visszajelzés érkezett azon járások programelemeivel kapcsolatban, ahol folyamatjelleggel követték a gyerekeket és ahol interaktív, rendhagyó módon zajlott a tevékenység. Több helyen egyénileg foglalkoztak a gyerekekkel, volt, ahol mérésekkel is összekötötték a pályaválasztás folyamatát, sok esetben szakmai kirándulásokat bonyolítottak a környék foglalkoztatóinál. Ezek olyan módszerek, amelyek példaként szolgálhatnak a későbbiekben is, és amelyek kiegészíthetik az általános iskolákban zajló pályorientációs tevékenységeket, ahol többnyire nincs lehetőség és kapacitás e programok komplexebb, időben kiterjesztett megvalósításra.

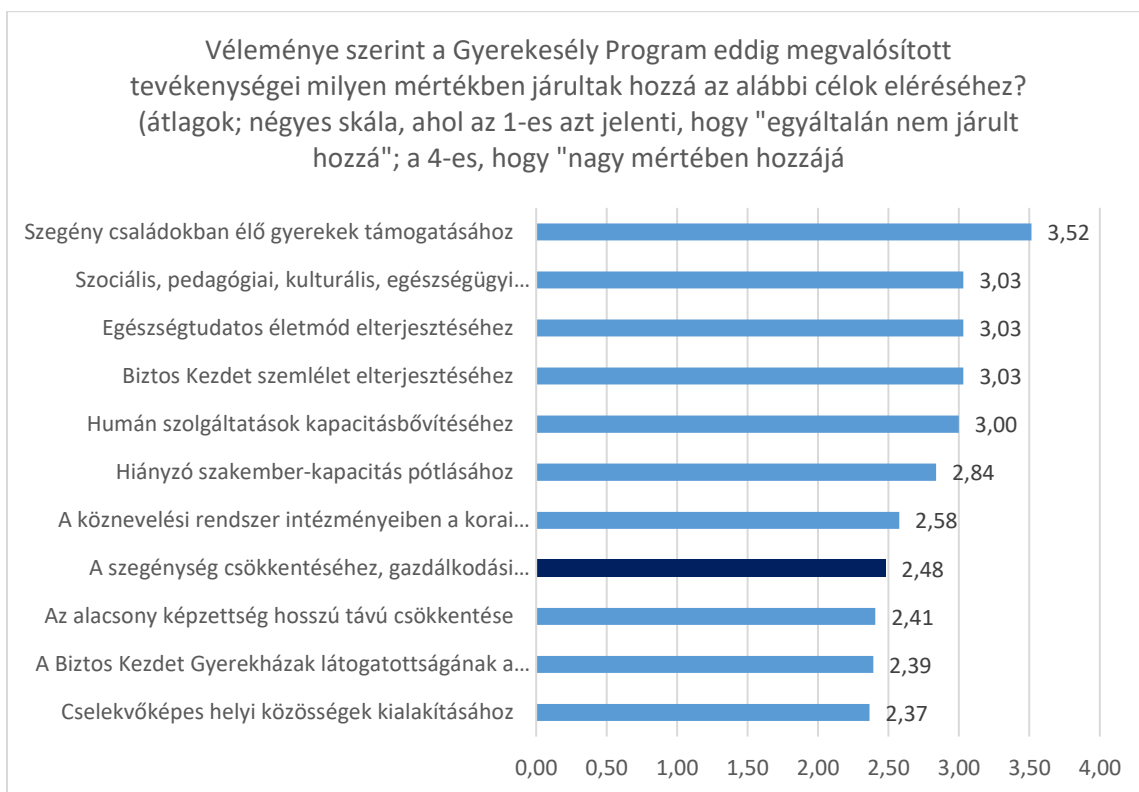
A negyedik csoportba tartozó, felnőtteknek szóló háztartásgazdálkodási, pénzkezelési ismeretek bővítését célzó programelemekkel kapcsolatban merült fel a legtöbb gond az értékelések tanúsága szerint. A problémák leginkább a célcsoport bevonásának nehézségeiből fakadtak, ami mögött egyrészt a pénzkezeléssel, életstílussal kapcsolatos témák érzékeny jellege áll, hiszen az emberek nem szívesen beszélnek arról, ha adósságuk van, vagy esetleg uzsora áldozatai lesznek, és nehezen fogadják egy külsős véleményét, tanácsát ilyen ügyben. Másrészt nehézségként fogalmazódott meg a megvalósítók számára, hogy úgy tudjanak a célcsoporttal beszélni ezekről a témákról, hogy azt ők valóban hasznosnak tartják, és ne elvárás-ként, vagy frusztrációként éljék meg. E problémákat egyéni esetkezeléssel próbálták sok esetben kiküszöbölni a megvalósítók, ami azt jelenti, hogy önkéntes alapon, azaz igény szerinti tanácsadás formájában zajlottak. A csoportos foglalkozások terén is voltak azonban jó gyakorlatok, ahol a rugalmas megvalósítást, a helyi igények felmérését, az arra való reakció fontosságát és a gyakorlatias, megvalósítható praktikák elsajátítását hangsúlyozták a szakmai vezetők.

Összességében elmondható, hogy a gazdálkodási-foglalkoztatási programelemek – bár nem tartoztak a legnépszerűbbek közé – fontos részét képezték a Gyerekesély programnak, hiszen több ezer gyereket és felnőttet értek el, és mind a négy programelem típus esetén voltak kifejezetten sikeres megvalósítások. A siker a folyamatkövetésben és mentorálásban, a rugalmasságban, a célcsoport igényeihez való alkalmazkodásban, a rendhagyó módszerekben és a közösségépítő elemek alkalmazásában rejlik, továbbá fontos, hogy a való életben és a munkaerő-piacon hasznosítható tudást szerezzenek a résztvevők.

Függelék

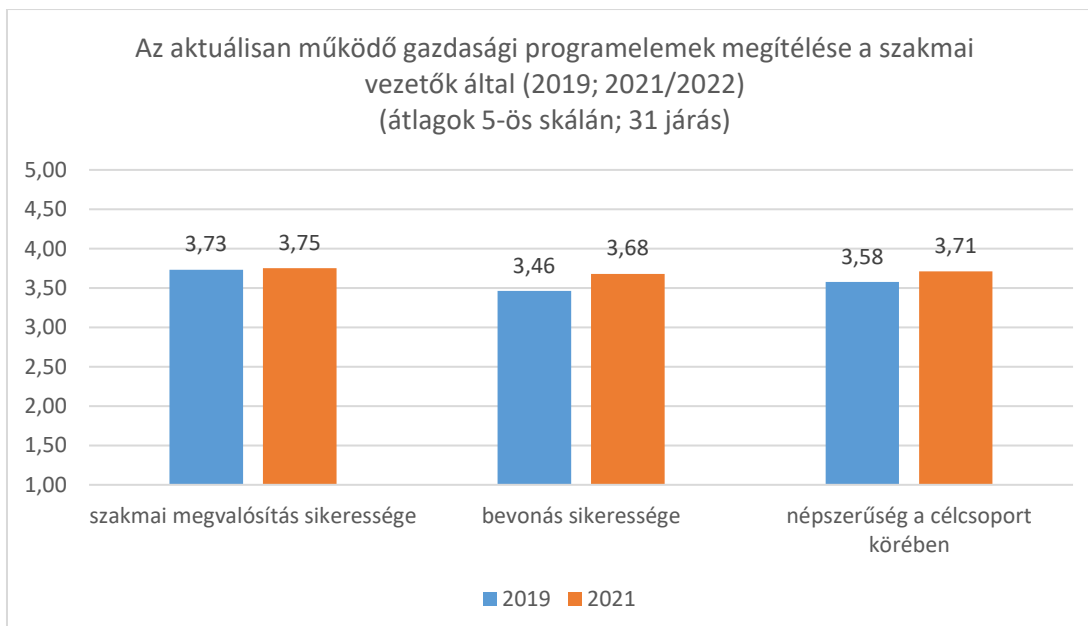
1. sz. ábra

2. sz. ábra

3. sz. ábra

Felhasznált irodalom

Bernát, A. – Gábos A. (2018): Társadalmi folyamatok Magyarországon a magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia időszakának első felében - 2009-2017. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet

Csoba, J. – Sipos, F. (2020): Gazdasági és társadalmi integrációs modellek periferiális térségekben. A szociális földprogram, a közfoglalkoztatás és a szociális szövetkezetek működésének jellemzői hátrányos helyzetű kistelepüléseken. *Szociológiai Szemle*, 30(1): 21–43. <https://doi.org/10.51624/szocszemle.2020.1.2>

Csoba, J. – Sipos, F. (szerk.) (2021): *Co-creation a közszolgáltatások modernizációjában – Lokális szolgáltatásfejlesztési kísérletek a közös alkotás módszerével*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.

Csurgó, B. (2022): Élményekkel és belső erőforrásokkal a gyermekszegénység ellen. A Gyerekesély Program a Bátorterenyei járásban. In Kiss, M – Perpék, É (2022): *Hogyan tovább? A járási Gyerekesély programok fenntarthatóságának vizsgálata 2017-2022*. Budapest, TK. 120-138.

https://gyerekesely.tk.hu/uploads/files/Fenntarthatosag_kotet_fin_pub_boritoval.pdf

Gelencsér P. (2023): *EFOP 1.4.2 Integrált térségi gyermekprogramok Monitoring-jelentés*.

https://gyerekesely.tk.hu/uploads/files/Monitoring_jelentes_2023_majus.pdf

Hamza, E. – Rácz, K. – Szabó, D. – Vásáry, V. (2018): Szociális szövetkezetek szerepe a vidéki gazdaságban, avagy a Fókusz támogatási program megvalósításának eddigi tapasztalatai. *Gazdálkodás*, 62.(3): 245–284.

Husz, I. – Kiss, M. – Vastagh, Z. – Zeller, E. (2016): A komplex kistérségi gyerekesély programok tervezése és megvalósítása, a tevékenységek illeszkedése a „Legyen Jobb a Gyerekeknek” Nemzeti Stratégiához. In Husz I. (szerk.) (2016): *Gyerekesélyek a végeken II. Kistérségi gyerekesély programok 2010–2015: tapasztalatok és eredmények*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 28-91.

https://gyerekesely.tk.hu/uploads/files/GYEREKESELYEK_A_VEGEKEN_II.pdf

Kiss, M. – Rácz K. (2022): Helyi gazdaságfejlesztési gyakorlatok és önkormányzati szerepek a vidéki hátrányos helyzetű térségekben Elemzési szempontok és esetek. *Szociológiai Szemle*, 32 (2). pp. 4-33. DOI <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.2.1>

Kiss, M. (2022): „Háromszor kellett újra tervezni”. Széleskörű intézményi és települési együttműködés a kaposvári gyerekesély programban. In Kiss – Perpék (2022): *Hogyan tovább? A járási Gyerekesély programok fenntarthatóságának vizsgálata 2017-2022*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, 45-73.

KSH, Munkaerő-piaci folyamatok 2020,

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf204/index.html> (letöltve: 2023. 09.01.)

KSH, Munkaerő-piaci folyamatok 2022,

<https://www.ksh.hu/s/helyzetkep-2022/#/kiadvany/munkaeropiac> (letöltve: 2023. 09.01.)

KSH, Mikrocenzus 2016. A népesség gazdasági aktivitása. https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_5_gazdasagi_aktivitas (Letöltve: 2023. 09.10.)

Koltai, L. – Rácz, K. (2019): Társadalmi vállalkozások az élelmiszergazdaságban. *Munkaügyi Szemle*. 62 (5) 26-27.

Koós, B (2021): A mezőgazdasági közfoglalkoztatási programok re-integrációs hatása Magyarországon. In Szabó-Morvai, Á – Lengyel, B. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör*, 2021, Budapest: ELKH KRTK, 104-111.

Molnár, Gy. – Bazsalya, B., - Bódis L. (2018): A helyi foglalkoztatási kezdeményezések központi támogatásának elosztási mechanizmusai. *Műhelytanulmányok*. MT-DP – 2018/27, Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet

Nagy Zita Éva – Riz András – Forrai Erzsébet: Előre A Biztos Úton(!) Gyerekesély Program Az Encsi Járásban. In Kiss, M – Perpék, É (2022): *Hogyan tovább? A járási Gyerekesély programok fenntarthatóságának vizsgálata 2017-2022*. Budapest, TK. 104-120. https://gyerekesely.tk.hu/uploads/files/Fenntarthatosag_kotet_fin_pub_boritoval.pdf

Pálos, D. (2022): A "Legyen jobb a gyerekeknek!" Stratégia élő szellemisége a Hegyháti járásban. In Kiss – Perpék (2022): *Hogyan tovább? A járási Gyerekesély programok fenntarthatóságának vizsgálata 2017-2022*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, 17-46.

Perpék, É. (2022): Extenzív és intenzív fejlesztés? Integrált térségi gyermekprogram a Hevesi járásban. In Kiss – Perpék (2022): *Hogyan tovább? A járási Gyerekesély programok fenntarthatóságának vizsgálata 2017-2022*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, 73-100.

Szerepi, A. (2022): Folytonosság a gyerekesélyben. A szociális ellátórendszer és a civil szervezetek összefogása a Mátészalkai járásban. In Kiss – Perpék (2022): *Hogyan tovább? A járási Gyerekesély programok fenntarthatóságának vizsgálata 2017-2022*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, 134-154.

Váradi, M. M. (2016): Értékteremtő közfoglalkoztatás periferikus vidéki terekben. *Esély*, 27 (1): 30–56. <http://hdl.handle.net/11155/1174>